

Tomasz Zajac
Uniwersytet Warszawski

(NIE)MOBILNOŚĆ PIONOWA STUDENTÓW UW. ANALIZA EFEKTÓW WDRAŻANIA PROCESU BOLOŃSKIEGO

Abstract

Horizontal (im)mobility at University of Warsaw. Evaluating effects of Bologna Process implementation

One of the basic goals of Bologna Process is to promote students mobility. Transforming five-year studies in two-cycle structure gave students the opportunity of horizontal mobility – chance to change the institution of higher education or faculty after completing first cycle. This paper presents results of the research on the students' educational paths and on their horizontal mobility after becoming bachelor in 2010 at University of Warsaw. It is the first research on this issue based on data collected by University's administration and stored in two related systems that collect the data: web-based central admission system (IRK) and University Study-Oriented System (USOS).

Keywords: evaluation of education, administrative data, students' educational paths, mobility, IRK, USOS

Streszczenie

Jednym z założeń Procesu Bolońskiego jest promowanie mobilności studentów. Wprowadzenie systemu studiów dwustopniowych stworzyło możliwość mobilności pionowej studentów – zmiany uczelni lub kierunku studiów po zakończeniu studiów I stopnia. W tekście przedstawione są wyniki badania mającego na celu przeanalizowanie wyborów osób, które w 2010 roku uzyskały tytuł licencjata na Uniwersytecie Warszawskim, oraz określenie, w jakim stopniu zachodzi zjawisko mobilności pomiędzy kierunkami studiów w momencie przejścia między studiami I i II stopnia. Jest to pierwsze tego typu badanie prowadzone z wykorzystaniem danych administracyjnych, gromadzonych w ramach dwóch stowarzyszonych systemów: Internetowej Rejestracji Kandydatów (IRK) oraz Uniwersyteckiego Systemu Obsługi Studiów (USOS).

Słowa kluczowe: ewaluacja kształcenia, dane administracyjne, trajektoria studiowania, mobilność, USOS, IRK.

Wprowadzenie

Podpisanie przez ministrów państw europejskich odpowiedzialnych za edukację na poziomie wyższym wspólnej deklaracji w Bolonii w 1999 roku rozpoczęło tzw. Proces Boloński, którego celem było utworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Sygnatariusze Deklaracji Bolońskiej stawiali sobie za cel m.in. utworzenie systemu „czytelnych i porównywalnych tytułów zawodowych/stopni”, „utworzenie systemu punktów zaliczeniowych, takiego jak ECTS”, przyjęcie dwustopniowego systemu kształcenia na poziomie wyższym – opartego na dwóch cyklach dydaktycznych: studiach I stopnia (licencjackich/inżynierskich) i studiach II stopnia (magisterskich) oraz promowanie mobilności studentów (Deklaracja Bolońska, 1999).

Mobilność studentów może mieć różnoraki charakter. Sytuacja, w której student realizuje część programu studiów (I lub II stopnia) na innych uczelniach, nazywana jest mobilnością poziomą. Zmiana uczelni lub kierunku studiów przy przechodzeniu ze studiów I stopnia na studia II stopnia określana jest natomiast mianem mobilności pionowej [Reichert, Tauch, 2003].

Oba typy mobilności uznawane są za sprzyjające sukcesowi na rynku pracy. W przypadku mobilności poziomej studentów mówi się m.in. o podnoszeniu kompetencji społecznych, komunikacyjnych i międzykulturowych [Reichert, Tauch, 2003: 29]. Mobilność pionowa daje możliwość zdobywania kwalifikacji z różnych dziedzin oraz dostosowywania ścieżki kształcenia do zmian zachodzących na rynku pracy [Kraśniewski, 2009: 25].

Wspieraniu mobilności poziomej studentów mają służyć programy wymiany międzynarodowej, takie jak Erasmus, oraz programy wymiany międzyuczelnianej, np. MOST. Mobilności pionowej ma natomiast sprzyjać wprowadzenie systemu studiów dwustopniowych. Ukończywszy studia I stopnia, student nie ma obowiązku kontynuowania nauki na tym samym kierunku. W ramach studiów II stopnia może ubiegać się o przyjęcie na dowolne studia II stopnia. Musi spełnić tylko wymagania stawiane przez jednostkę dydaktyczną, w której zamierza podjąć studia II stopnia, np. zdać odpowiednie egzaminy wstępne. W badaniach prowadzonych na przełomie 2002 i 2003 roku wśród przedstawicieli europejskiej społeczności akademickiej znaczna część respondentów wyraziła przekonanie, że wprowadzenie wyżej opisanych rozwiązań powinno zwiększyć mobilność pionową studentów [Reichert, Tauch, 2003].

Niniejszy tekst stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, czy wprowadzeniu studiów dwustopniowych towarzyszy mobilność pionowa studentów, a także jakie czynniki wpływają na decyzje studentów związane z ewentualną zmianą kierunku studiów po zakończeniu studiów I stopnia. Przedstawione analizy dotyczą studentów Uniwersytetu Warszawskiego. Pierwszym rocznikiem studentów UW, który niemal w całości został objęty nowym systemem studiów dwustopniowych, były osoby przyjęte na studia I stopnia w roku 2007. Wtedy to na prawie wszystkich kierunkach studiów zaprzestano rekrutacji na studia jednolite magisterskie. Osoby, które posiadały świadectwa maturalne, mogły ubiegać się

już tylko o przyjęcie na studia I stopnia. Wyjątek stanowiły jedynie studia psychologiczne i prawnicze, które wciąż trwają pięć lat i kończą się uzyskaniem tytułu magistra. W roku 2010 osoby przyjęte w 2007 roku w większości powinny ukończyć studia I stopnia i przystąpić do rekrutacji na studia II stopnia. Po raz pierwszy dla tak licznej grupy studentów było możliwe prześledzenie przejścia ze studiów I stopnia na studia II stopnia i analiza mobilności pionowej¹.

Drugim celem artykułu jest zaprezentowanie podejścia do badań ewaluacyjnych, w którym znaczna część analiz opiera się o dane gromadzone przez administrację, zwrócenie uwagi na możliwość wykorzystania danych pochodzących z Uniwersyteckiego Systemu Obsługi Studiów (USOS) oraz systemu Internetowej Rejestracji Kandydatów (IRK). Oparcie się na danych gromadzonych przez uczelnię jest rozwiązaniem efektywnym z dwóch powodów. Po pierwsze, w IRK gromadzone są dane na temat wszystkich kandydatów, a w USOS dane o wszystkich studentach, a więc badanie ma charakter wyczerpujący – obejmuje całą populację. Po drugie, badanie nie wymaga poniesienia kosztów związanych ze zbieraniem danych. Są one gromadzone przez administrację uniwersytecką w ramach jej zadań związanych z bieżącą obsługą dydaktyki. Dodatkowo wykorzystanie danych administracyjnych oznacza oparcie badania na „twardych”, zobiektywizowanych danych, co daje podstawy do rzetelnej ewaluacji.

Metodologia badania

Do przeprowadzenia analiz zostały wykorzystane dwa źródła danych. Pierwsze to wspomniane już wcześniej dane pochodzące z systemów informatycznych Uniwersytetu Warszawskiego, które posłużyły do analizy trajektorii studiowania populacji osób przyjętych na studia w roku 2007. Drugie źródło danych to wyniki badania sondażowego przeprowadzonego wśród kandydatów na studia na Uniwersytecie Warszawskim. Wykorzystane wyniki z badania ankietowego stanowią uzupełnienie i pogłębienie wniosków płynących z analizy danych z rejestrów uczelni.

Dane USOS i IRK

Dane z systemu Internetowej Rejestracji Kandydatów oraz z Uniwersyteckiego Systemu Obsługi Studentów są gromadzone dla całej populacji studentów przez administrację uczelni w ramach procesu obsługi dydaktyki. W przedstawionym badaniu wykorzystana została tylko niewielka część dostępnych danych².

¹ Mobilność pozioma studentów UW jest już przedmiotem badań ankietowych prowadzonych na UW [Jasiński i in., 2010].

² W ramach działań Pracowni Ewaluacji Jakości Kształcenia UW prowadzone są także inne badania opierające się na danych z rejestrów uczelni: badania zachowań kandydatów na studia [Zając, 2010] czy badania związku pomiędzy sukcesem w studiowaniu a sukcesem na rynku pracy w ramach projektu „Monitorowanie losów absolwentów z wykorzystaniem danych administracyjnych ZUS”.

Z systemu IRK pochodzą następując informacje dotyczące kandydatów:

- podstawowe zmienne socjodemograficzne: płeć, wiek, obywatelstwo czy województwo, z którego kandydat pochodzi;
- informacja o tym, czy kandydat studiował już wcześniej na Uniwersytecie Warszawskim (na podstawie deklaracji kandydatów);
- informacje na temat kierunków studiów, na które dana osoba zdecydowała się kandydować;
- informacje o tym, na które spośród wybranych kierunków kandydat został zakwalifikowany, a na których nie udało mu się uzyskać odpowiednio wysokiej pozycji na liście rankingowej.

Dane z systemu IRK zostały pobrane 19 października 2010 roku. Do zbioru danych pochodzących z systemu IRK włączono tylko tych kandydatów, którzy wnieśli opłatę rekrutacyjną przynajmniej dla jednego z kierunków studiów I lub II stopnia albo jednolitych magisterskich w ramach rekrutacji otwartej.

Z systemu USOS zaczerpnięte zostały dwa typy informacji:

- dotyczące ukończenia studiów I stopnia na Uniwersytecie Warszawskim w 2010 roku – kierunek studiów oraz termin ich ukończenia;
- dotyczące kierunku studiów, na który kandydaci zostali przyjęci w 2010 roku.

Eksport danych dotyczących kierunku, na który zostali przyjęci kandydaci, nastąpił 19 października 2010 roku. Natomiast dane o ukończonych studiach I stopnia na Uniwersytecie Warszawskim pochodzą z 15 listopada 2010 roku.

Dane sondażowe

Uzupełnieniem analizy opartej na danych pochodzących z systemów informatycznych uczelni są wyniki badania sondażowego przeprowadzonego w roku 2011 wśród kandydatów na studia na UW. Badanie prowadzone było na zlecenie Biura ds. Rekrutacji UW i miało służyć zbadaniu opinii kandydatów na temat uczelni oraz ocen przebiegu procesu rekrutacji. Dodatkowo absolwenci studiów I stopnia na UW ubiegający się o przyjęcie na studia II stopnia odpowiadali na pytania dotyczące kontynuacji studiów na dotychczasowym kierunku lub zmiany kierunku.

Badanie przeprowadzone zostało przy pomocy aplikacji „Ankieter”, pozwalającej prowadzić badania techniką CAWI (opis systemu ankietującego zob. [Izdebski, 2010]). Zaproszenia do wzięcia udziału w badaniu były rozsyłane do kandydatów pocztą elektroniczną. Każdy z kandydatów otrzymywał zindywidualizowaną wiadomość zawierającą wygenerowany specjalnie dla niego adres internetowy prowadzący do ankiety. Rozwiązanie takie uniemożliwiało osobom postronnym udział w badaniu, a także chroniło przed wielokrotnym wypełnianiem ankiety. W badaniu wzięło udział blisko 7000 osób, z czego ponad 2200 to kandydaci na studia II stopnia. Oznacza to, że stopa zwrotu wśród kandydatów na studia II stopnia wyniosła ponad 20%.

Badanie zostało wprawdzie przeprowadzone na odmiennej zbiorowości kandydatów niż ta, której dotyczy analiza danych pochodzących z systemów IRK

i USOS, nie wydaje się to jednak przeszkodą w wykorzystaniu jego wyników przy próbach wyjaśnienia zachowań kandydatów w roku 2010. Wyniki prowadzonych corocznie analiz danych rekrutacyjnych oraz wyniki badań ankietowych wśród kandydatów na UW charakteryzują się wysokim poziomem stabilności. Między kolejnymi latami zachodzą tylko niewielkie zmiany zachowań i postaw kandydatów. Pozwala to łączyć i bezpiecznie interpretować wyniki z różnych lat.

Mobilność pionowa na Uniwersytecie Warszawskim – wyniki analizy

Poniżej prezentuję rezultaty analiz dotyczących mobilności pionowej – zmiany uczelni lub kierunku studiów w trakcie przechodzenia ze studiów I stopnia na studia II stopnia – studentów UW. W pierwszej kolejności omawiam wyniki dotyczące mobilności między uczelniami a następnie przechodzę do kwestii mobilności wewnątrz UW.

Mobilność między uczelniami

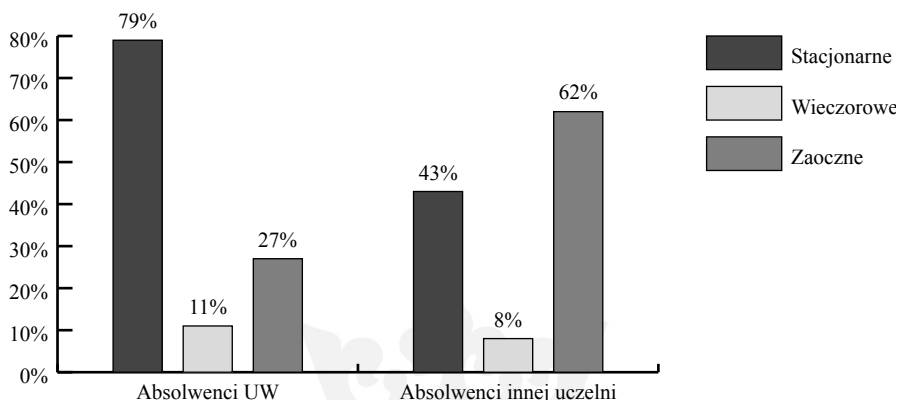
Wprowadzenie systemu studiów dwustopniowych oznacza nie tylko, że kandydaci mogą zmieniać kierunki studiów w obrębie uczelni, ale także że mogą dokonywać zmiany uczelni. Na podstawie dostępnych danych mogę jedynie analizować przepływ studentów do Uniwersytetu Warszawskiego – odpowiedzieć na pytanie, jaka część kandydatów na studia II stopnia nie ukończyła studiów I stopnia na Uniwersytecie Warszawskim.

Z możliwości zamiany uczelni próbuje skorzystać znaczna liczba osób. Wśród kandydatów na studia II stopnia na UW w roku 2010 osoby, które ukończyły studia I stopnia na innych uczelniach, stanowiły 52%. Podobnego udziału osób, które nie ukończyły studiów I stopnia na UW, w zbiorowości kandydatów na studia II stopnia można było się spodziewać w roku 2011. W badaniu sondażowym blisko 55% ankietowanych kandydatów na studia II stopnia odpowiedziało, że nie są absolwentami UW. Wprowadzenie systemu dwustopniowego otworzyło więc drogę do uzyskania dyplomu magistra na Uniwersytecie Warszawskim osobom, które z różnych przyczyn nie ukończyły na nim studiów I stopnia³.

Kandydaci, którzy nie studiowali wcześniej na UW, wybierają jednak inną ścieżkę do uzyskania dyplomu magistra niż absolwenci UW. Różnica dotyczy wybieranego trybu studiów. Osoby, które studiowały wcześniej na Uniwersytecie Warszawskim, w większości wybierały studia stacjonarne i znacznie rzadziej niż pozostali rejestrowały się na studia niestacjonarne zaoczne. Wśród absolwen-

³ Interesujące byłoby sprawdzenie, jaka część z kandydatów na studia II stopnia, którzy uzyskali dyplom licencjata na innych uczelniach, to osoby, które zostały wcześniej odrzucone w rekrutacji na studia I stopnia na UW. Niestety, obecnie zgromadzone dane nie pozwalają jeszcze na rzetelne przeprowadzenie tego typu analizy.

tów innych uczelni występowała tendencja odwrotna – przeważały osoby, które zarejestrowały się na studia niestacjonarne zaoczne. Znacznie mniej osób w tej podzbiorowości zdecydowało się na studia stacjonarne.

Rysunek 1. Odsetek kandydatów, którzy dokonali rejestracji na studia II stopnia w poszczególnych trybach wśród absolwentów UW i innych uczelni

Źródło: opracowanie własne.

Absolwenci UW, stanowiąc połowę kandydatów na studia II stopnia, przeważają więc wśród kandydatów na studia stacjonarne oraz niestacjonarne wieczorowe. Absolwenci innych uczelni stanowią natomiast większość wśród kandydatów na studia niestacjonarne zaoczne.

Tabela 1.

Odsetek osób, które studiowały wcześniej na UW, oraz wśród absolwentów innych uczelni wśród osób, które dokonały rejestracji na studia II stopnia w poszczególnych trybach

Absolwenci	Rejestracja na studia stacjonarne	Rejestracja na studia wieczorowe	Rejestracja na studia zaoczne
UW	64%	56%	29%
Innych uczelni	36%	44%	71%

Źródło: opracowanie własne.

Warto dodać, że w rekrutacji na studia stacjonarne absolwenci UW osiągnęli lepsze rezultaty niż osoby, które ukończyły studia na innych uczelniach. W efekcie udział osób spoza UW wśród studentów studiów stacjonarnych II stopnia był jeszcze niższy niż wśród kandydatów na owe studia. Podobnej zależności nie można jednak obserwować w wypadku studiów niestacjonarnych zaocznych – nie został na nie zakwalifikowany taki sam odsetek absolwentów UW, jak osób, które ukończyły studia na innych uczelniach.

Tabela 2.

Odsetek osób, które nie zostały zakwalifikowane na studia II stopnia, w poszczególnych trybach wśród osób, które studiowały wcześniej na UW oraz wśród absolwentów innych uczelni

Absolwenci	Stacjonarne	Niestacjonarne wieczorowe	Niestacjonarne zaoczne
UW	10%	8%	5%
Innej uczelni	33%	15%	5%

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość osób zakwalifikowanych na studia II stopnia dostarczyła wymagane dokumenty i została przyjęta na studia⁴. W efekcie w roku 2010 osoby, które nie ukończyły studiów I stopnia na UW, stanowiły 27% przyjętych na studia stacjonarne, 45% wśród przyjętych na studia wieczorowe oraz 72% przyjętych na studia zaoczne. Odsetek absolwentów innych uczelni jest zróżnicowany w zależności od kierunku studiów. Na studiach stacjonarnych ich udział waha się od 0, w przypadku filologii ukraińskiej czy studiów indywidualnych na kierunku: fizyka, do 82% na studiach ekonomicznych w języku angielskim. Jednak tylko w przypadku kilku kierunków absolwenci UW stanowią mniejszość. Na studiach zaocznych natomiast udział osób spoza UW waha się od 16% na bibliotekoznawstwie do ponad 90% na finansach i rachunkowości oraz wybranych specjalizacjach ekonomicznych. Obserwowane zróżnicowanie nie może być wyjaśnione przy pomocy dostępnych danych. Nie jest związane ani z dyscypliną studiów, ani z liczbą przyjmowanych studentów.

Przedstawione wyniki pokazują, że wprowadzenie studiów dwustopniowych doprowadziło do mobilności pionowej studentów pomiędzy uczelniami. Niestety, nie była możliwa ocena skali zjawiska, gdyż niedostępne są dane z innych uczelni. Oznacza to, że nie mogę odpowiedzieć na pytanie, jaka część absolwentów studiów I stopnia z innych uczelni rozpoczęła studia II stopnia na UW. Nie mogę też odpowiedzieć na pytanie, jaka część absolwentów studiów I stopnia na UW zdecydowała się rozpocząć studia na innej uczelni. Mogę jedynie zbadać, jaka część z nich nie podjęła studiów II stopnia na UW, o czym mowa będzie w dalszej części tekstu, poświęconej mobilności pionowej wewnątrz uczelni.

Mobilność wewnątrz uczelni

O ile do badania przepływów między uczelniami konieczne byłoby zbieranie dodatkowych danych, to w przypadku badania mobilności wewnątrz uczelni w zupełności wystarczą dane pochodzące z systemu IRK oraz z USOS. W oma-

⁴ Kandydaci na studia na podstawie uzyskanej liczby punktów rekrutacyjnych są zakwalifikowywani na studia. Warunkiem przyjęcia na studia jest dostarczenie w określonym terminie kompletu dokumentów. Jeśli osoba zakwalifikowana nie dostarczy dokumentów, to na jej miejsce zakwalifikowywana jest kolejna osoba z listy rankingowej.

wianej zbiorowości znajdują się osoby, które ukończyły studia I stopnia nie później niż 13 listopada 2010 roku. Zgodnie z zapisami w systemie USOS do tego terminu dyplom licencjata otrzymało blisko 4700 osób, z czego około 80% uzyskało dyplom do połowy lipca 2010 roku. W większości są to osoby przyjęte na studia w 2007 roku, co nie oznacza, że są to wyłącznie osoby z tego rocznika. Wśród absolwentów studiów I stopnia, którzy uzyskali tytuł licencjata w tymże roku, mogą znaleźć się także osoby, które zaczęły studia przed 2007 rokiem, ale nie ukończyły ich w terminie. Należy także pamiętać, że nie wszyscy studenci, którzy rozpoczęli studia w roku 2007, zdołali je ukończyć.

W analizowanej grupie absolwentów studiów I stopnia na Uniwersytecie Warszawskim zdecydowana większość ubiegała się o przyjęcie na studia II stopnia na tej uczelni (84%). Jednocześnie niemal 10% z nich zarejestrowało się na studia I stopnia lub jednolite magisterskie. Wśród ogółu kandydatów na studia II stopnia absolwenci UW z 2010 roku stanowili niespełna 35% (około 71% kandydatów na studia II stopnia, którzy studiowali wcześniej na UW).

Rejestracja na studia II stopnia była powiązana z terminem ukończenia studiów I stopnia. Najniższy odsetek rezygnacji z podjęcia studiów II stopnia był wśród osób, które obroniły licencjaty do końca lipca – niespełna 12% z tej grupy nie zarejestrowało się na studia II stopnia. Wśród osób, które uzyskały dyplom licencjata w sierpniu lub wrześniu odsetek rezygnacji był wyraźnie wyższy – ponad 20%. Natomiast spośród osób, które ukończyły studia w październiku lub później, mniej niż połowa ubiegała się o przyjęcie na studia II stopnia. Jednakże trudno określić, w jakiej części przypadków decyzja o niekandydowaniu na studia II stopnia była przyczyną opóźnionej obrony licencjatu, a w jakiej jej efektem.

Zdecydowana większość absolwentów UW z 2010 roku kandydujących na studia II stopnia została zakwalifikowana (98%), ale nie wszyscy zakwalifikowani zdecydowali się podjąć studia (prawdopodobnie podjęli studia na innych uczelniach). W efekcie odsetek przyjętych wśród absolwentów UW z 2010 roku wyniósł 77% (osoby, które ukończyły studia I stopnia w 2010 roku, stanowią ponad 40% przyjętych na studia II stopnia).

Odsetek absolwentów studiów I stopnia ubiegających się o przyjęcie na studia II stopnia jest zróżnicowany w zależności od trybu studiów (o czym piszę szerzej w dalszej części artykułu) oraz kierunku studiów. Obok kierunków, po ukończeniu których wszyscy absolwenci decydują się na kontynuację studiów na UW, występują kierunki, po których tylko połowa chce kontynuować naukę na UW. Obserwowane zróżnicowanie nie jest jednak powiązane z dyscypliną studiów.

Jak już pisałem, nie mam możliwości zbadania losów osób, które nie ubiegały się o przyjęcie na studia na UW. Nie można stwierdzić, czy zmienili oni uczelnię, czy też zrezygnowali z nauki w ogóle.

Zmiany kierunku studiów

Analiza zmian kierunków studiów stwarza wiele problemów. Wiązą się one przede wszystkim z organizacją studiów na Uniwersytecie Warszawskim. Nie wszystkie kierunki, które można studiować w ramach studiów I stopnia, można kontynu-

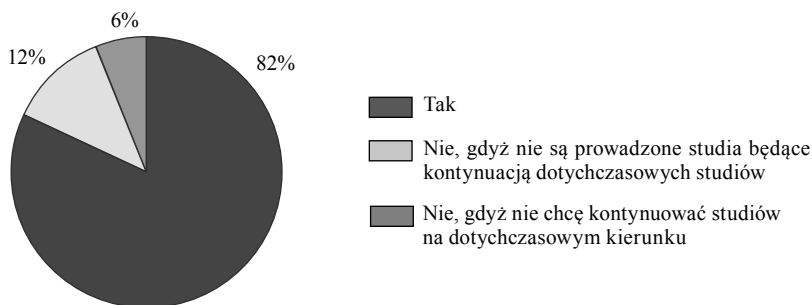
ować w ramach studiów II stopnia. Dodatkowo część z oferowanych kierunków studiów II stopnia nie ma odpowiedników na studiach I stopnia. Postanowiłem więc ograniczyć się do analizy zachowań osób, które studiowały na kierunkach, na których można kontynuować naukę na studiach drugiego II stopnia. Nie oznacza to jednak pominięcia w analizie znacznej liczby obserwacji, bowiem około 93% absolwentów studiów I stopnia ukończyło kierunki, na których oferowane są również studia II stopnia, choć nie zawsze w tym samym trybie.

Na podstawie dostępnych danych można twierdzić, że większość absolwentów studiów I stopnia nie skorzystała z możliwości zmiany kierunku studiów. W omawianej grupie kandydatów na studia II stopnia zdecydowana większość (81%) ubiegała się o przyjęcie na studia będące kontynuacją ich dotychczasowej edukacji – na tym samym kierunku i w tym samym trybie (nie zawsze była to jednak jedyna dokonywana przez te osoby rejestracja na studia). Większość z tych osób została następnie zakwalifikowana i przyjęta na studia. W efekcie 68% absolwentów, którzy chcieli kontynuować naukę na UW i mogli to uczynić na tym samym kierunku, nie skorzystało z możliwości zmiany kierunku studiów.

Jeśli badać wyłącznie chęć kontynuowania studiów na tym samym kierunku bez uwzględniania trybu studiów, to okazuje się, że 87% osób z omawianej grupy kandydowało na dotychczasowy kierunek studiów, a 77% rozpoczęło na nim studia.

Niechęć do zmiany kierunku studiów w obrębie UW nie ma związku z kierunkiem studiów. Niezależnie od tego, na jakim kierunku absolwent uzyskał dyplom, jeśli ubiegał się o przyjęcie na studia II stopnia na UW, to niemal zawsze jednym z wybranych kierunków był kierunek będący kontynuacją dotychczasowych studiów. Z tego powodu planowana pierwotnie analiza kierunków przepływów studentów między kierunkami była niemożliwa do przeprowadzenia.

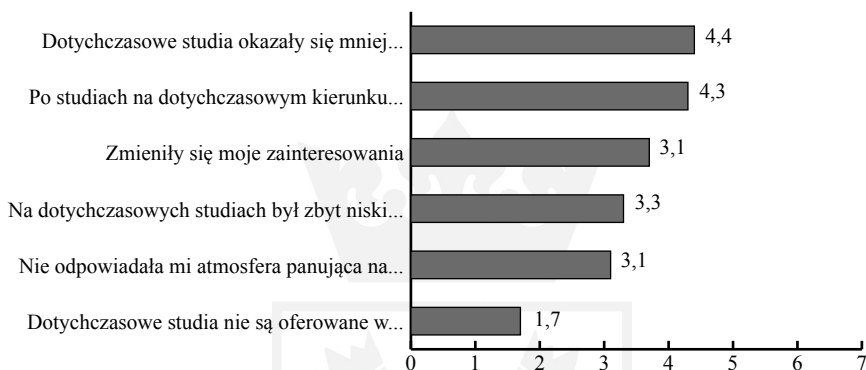
O niewielkim zainteresowaniu zmianą kierunku studiów wśród absolwentów studiów I stopnia na UW świadczą także wyniki badania sondażowego przeprowadzonego wśród kandydatów na studia w 2011 roku. Zdecydowana większość badanych absolwentów UW ubiegała się o przyjęcie na kierunki będące kontynuacją dotychczasowych studiów. Zaledwie 12% respondentów nie chciało kontynuować nauki na dotychczasowym kierunku studiów.

Rysunek 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy ubiegasz się o przyjęcie na studia będące kontynuacją studiów I stopnia?”

Źródło: opracowanie własne.

Osoby, które nie chciały kontynuować nauki na dotychczasowym kierunku, były proszone o ocenę czynników, które miały wpływ na tę decyzję. Odpowiedzi badanych pokazują, że żaden z uwzględnionych w badaniu czynników nie odegrał decydującej roli. W największym stopniu badani byli skłonni się zgodzić z twierdzeniem, że to fakt, iż studia okazały się być mniej interesujące, niż pierwotnie zakładali, doprowadził do tego, że nie chcą kontynuować na nim nauki. W drugiej kolejności na decyzję o zmianie kierunku studiów wpływały niewielkie szanse znalezienia pracy po ukończeniu studiów na dotychczasowym kierunku.

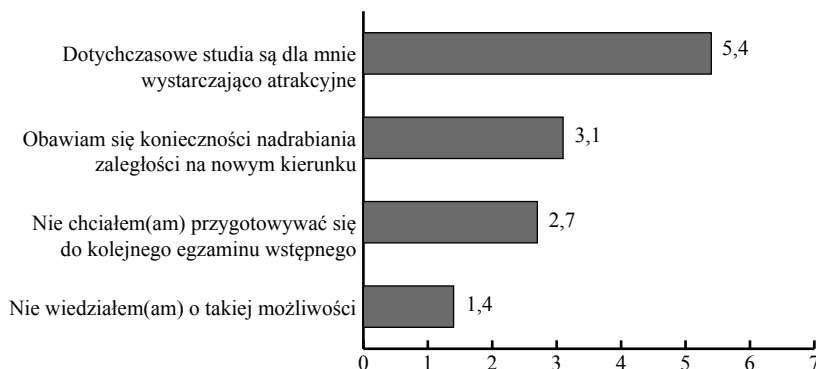
Rysunek 3. Oceny* stopnia, w jakim następujące czynniki zdecydowały o tym, że kandydaci nie chcą kontynuować studiów na dotychczasowym kierunku

* średnie odpowiedzi na skali od 1 do 7, gdzie 1 oznacza „w bardzo małym stopniu”, a 7 „w bardzo dużym stopniu”

Źródło: opracowanie własne.

Absolwentom UW, którzy ubiegali się o przyjęcie na kierunki będące kontynuacją dotychczasowych studiów, zadano także pytanie o to, czy ubiegają się jednocześnie o przyjęcie na jeszcze inne kierunki studiów (niekoniecznie na UW). Zdecydowana większość spośród nich (83%) nie ubiegała się o przyjęcie na inne studia. Hipotezy o tym, że za niechęć do ubiegania się o przyjęcie na studia na innym kierunku odpowiedzialna jest niewiedza studentów na temat możliwości, jakie oferuje system studiów dwustopniowych, nie potwierdziły się. Obawa przed koniecznością nadrabiania zaległości na nowym kierunku czy też niechęć do zdawania kolejnego egzaminu okazały się także w stosunkowo niewielkim stopniu odpowiadać za brak rejestracji na dodatkowe kierunki. Najważniejszym czynnikiem okazało się zadowolenie z dotychczasowych studiów.

Czynnikiem, który być może również przyczynił się do braku dodatkowych rejestracji, mogła być stosunkowo niska liczba kandydatów na studia II stopnia. Ze względu na to, iż na studia II stopnia liczba kandydatów przypadających na jedno miejsce jest na ogół niska, kandydaci nie muszą obawiać się, iż nie zostaną

Rysunek 4. Oceny* stopnia, w jakim następujące czynniki zdecydowały o tym, że kandydaci nie chcą kandydować na studia inne niż na dotychczasowym kierunku

* średnie odpowiedzi na skali od 1 do 7, gdzie 1 oznacza „w bardzo małym stopniu”, a 7 „w bardzo dużym stopniu”

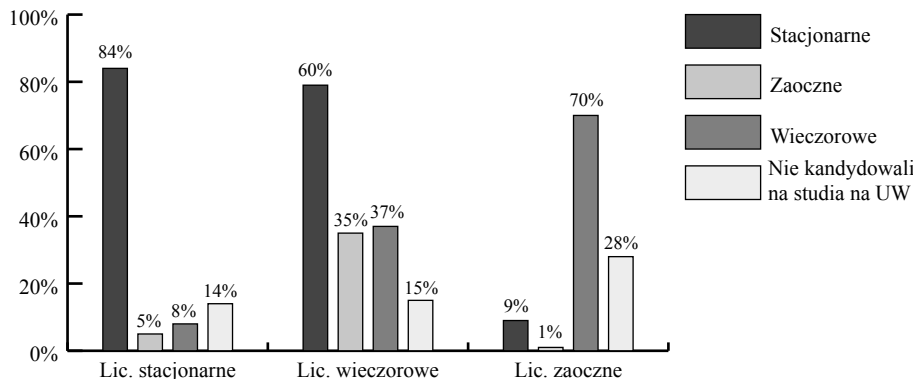
Źródło: opracowanie własne.

przyjęci na studia, na które się zarejestrują. Nie muszą się zatem rejestrować na dodatkowe kierunki na wypadek niepowodzenia w rekrutacji na najbardziej preferowane studia.

Zmiana trybu studiów

Ostatnim elementem analizy jest zbadanie zmiany trybu studiów. Zmiany trybu studiów w obrębie jednego kierunku (a w większości wypadków na UW właśnie tylko o takich zmianach można mówić) trudno określić mianem mobilności pionowej. Nie przyczynia się ona do zbierania nowych doświadczeń związanych ze zmianą uczelni ani zdobywania wiedzy i umiejętności w nowych dziedzinach. Jest to jednak zjawisko wynikające z wdrożenia systemu studiów dwustopniowych występujące dosyć często na Uniwersytecie Warszawskim.

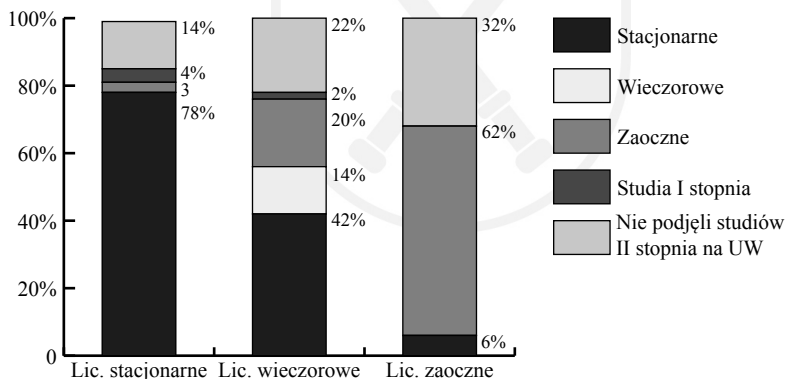
Decyzje dotyczące wyboru trybu studiów II stopnia w dużej mierze zależą od trybu ukończonych studiów I stopnia. Absolwenci studiów niestacjonarnych zaocznych wyraźnie częściej rezygnują z podejmowania dalszej nauki na UW. W grupie tej blisko 30% nie ubiegało się o przyjęcie na żadne studia na UW. W pozostałych grupach analogiczny odsetek jest dwukrotnie niższy. Analizując wybory trybu studiów, łatwo zauważyć, że absolwenci studiów stacjonarnych i zaocznych, którzy zdecydowali się kandydować na studia w 2010 roku, przeważnie nie chcieli zmieniać trybu studiów – w większości ubiegali się o przyjęcie na studia w trybie, w którym studiowali do niedawna. Wśród absolwentów studiów wieczorowych można zaobserwować odwrotną tendencję – większość próbowała zmienić tryb studiów. Najwięcej absolwentów studiów wieczorowych zarejestrowało się na studia stacjonarne. W drugiej kolejności wybierali studia zaoczne.

Rysunek 5. Odsetek kandydatów, którzy dokonali rejestracji na studia II stopnia w poszczególnych trybach w grupach wyróżnionych ze względu na tryb ukończonych studiów I stopnia

Źródło: opracowanie własne.

Jak już wcześniej pisałem, selekcja na studia II stopnia jest niewielka i zdecydowana większość kandydatów może podjąć wybrane przez siebie studia. W efekcie tego najmniej osób kontynuowało studia w tym samym trybie wśród absolwentów studiów niestacjonarnych wieczorowych. Ponad 40% z nich rozpoczęło studia stacjonarne, a jedna piąta studia niestacjonarne zaoczne.

Rysunek 6. Odsetek osób przyjętych na studia II stopnia w poszczególnych trybach w grupach wyróżnionych ze względu na tryb ukończonych studiów I stopnia

Źródło: opracowanie własne.

Wprowadzenie systemu studiów dwustopniowych stworzyło szansę kontynuowania nauki na studiach bezpłatnych dla wielu osób, które wcześniej studiowały na studiach niestacjonarnych. Szczególnie często z możliwości tej korzystały

osoby, które ukończyły studia I stopnia w trybie wieczorowym⁵. Dla części absolwentów (najczęściej studiów wieczorowych) system studiów dwustopniowych stworzył szansę przeniesienia się na studia zaoczne, zorganizowane w sposób sprzyjający podejmowaniu pracy zarobkowej⁶.

Podsumowanie

W artykule przedstawiłem wyniki pierwszych opartych na danych pochodzących z rejestrów uczelni analiz dotyczących mobilności pionowej studentów Uniwersytetu Warszawskiego. Opierając się na danych z IRK oraz USOS, przedstawiłem wyniki dotyczące mobilności „do Uniwersytetu” oraz wewnątrz Uniwersytetu. Zebrane dane świadczą, że wprowadzenie studiów dwustopniowych dla wielu absolwentów innych uczelni otworzyło szansę uzyskania dyplomu magistra na Uniwersytecie Warszawskim. Blisko połowa kandydatów na studia II stopnia to osoby, które nie uzyskały dyplomu licencjata na UW. Z drugiej strony można obserwować brak mobilności pionowej w obrębie uczelni. Absolwenci studiów I stopnia na UW w większości ubiegali się o przyjęcie na kierunki studiów będące kontynuacją dotychczasowych studiów. Pozostali z reguły rezygnowali ze studiów na Uniwersytecie w ogóle. W obrębie Uniwersytetu Warszawskiego można natomiast obserwować mobilność pomiędzy trybami studiów. Osoby, które ukończyły wieczorowe studia I stopnia, podejmowały przede wszystkim studia II stopnia stacjonarne lub zaoczne.

Uzupełnieniem danych z IRK i USOS były wyniki badania sondażowego prowadzonego wśród kandydatów na studia. Pokazywały one, że brak mobilności wynika głównie z zadowolenia z dotychczasowych studiów. Obawy przed koniecznością uzupełniania zaległości czy też przygotowywania się do dodatkowego egzaminu w przypadku ubiegania się o przyjęcie na studia na innym kierunku miały zdecydowanie mniejsze znaczenie.

Niezależnie od korzyści płynących ze zmiany kierunku studiów kontynuowanie nauki na dotychczasowym kierunku może być strategią racjonalną z punktu widzenia kariery zawodowej. Prowadzi do doskonalenia umiejętności w określonej, znanej już studentowi dziedzinie. Dodatkowo na niewielką skalę mobilności pionowej wewnątrz uczelni może wpływać fakt, że omawiany rocznik studentów był pierwszym, przed którym została otwarta możliwość zmiany kierunku studiów. Brakuje jeszcze doświadczeń związanych z przenoszeniem się na inne kierunki. Studenci mogą więc nie być świadomi takiej możliwości oraz związanych z nią korzyści. Dodatkowo, pozostaniu na dotychczasowym kierunku mogą

⁵ W czasie rekrutacji na studia I stopnia wybór studiów wieczorowych stanowi strategię zabezpieczającą, na wypadek niepowodzenia w rekrutacji na studia stacjonarne [Zając, 2011].

⁶ Z badań ankietowych prowadzonych przez PEJK wśród studentów UW wynika, że znaczna część studentów zaocznych podejmuje pracę zarobkową w trakcie studiów [Jasiński i in., 2009].

sprzyjać rozwiązania stosowane w wielu jednostkach, np. połączenie egzaminu licencjackiego z egzaminem wstępnym na studia II stopnia (student przygotowuje się tylko na jeden egzamin). W przyszłości, wraz z wytwarzaniem odpowiednich ułatwień ze strony uczelni, można się spodziewać wzrostu mobilności wewnątrz uczelni.

Przedstawione badanie zostało oparte na danych pochodzących z rejestrów uczelni tworzonych przez administrację w ramach obsługi dydaktyki, niezależnie od prowadzonego badania. Powoduje to, że prowadzenie badania jest możliwe przy bardzo niewielkich kosztach. Podobne analizy dotyczące mobilności studentów (a także innych aspektów funkcjonowania uczelni, np. rekrutacji czy selekcji na studiach) mogłyby być z powodzeniem stale prowadzone na wszystkich uczelniach korzystających z systemów podobnych do IRK i USOS, znacznie wzbogacając prowadzone badania ewaluacyjne.

Dane IRK i USOS nie wystarczają jednak do pełnego zbadania zjawiska mobilności pionowej studentów. Analizy byłyby zdecydowanie bardziej interesujące, gdyby oprócz danych dotyczących Uniwersytetu Warszawskiego w zbiorze znalazły się także dane dotyczące innych uczelni w kraju. Wtedy możliwe byłoby pełniejsze badanie trajektorii studiowania, zbadanie kierunków i skali przepływów między uczelniami.

Dostępne dane nie dają możliwości odpowiedzi na wszystkie pytania dotyczące procesów decyzyjnych w okresie przejścia między studiami I i II stopnia. Zidentyfikowanie przyczyn opisywanego zróżnicowania pomiędzy kierunkami UW pod względem odsetka osób kontynuujących naukę wymaga dodatkowych badań ewaluacyjnych poświęconych procesowi i efektom kształcenia. Być może pomocne okażą się też badania rejestrów mające na celu śledzenie selekcji w trakcie studiów.

Literatura

- Izdebski A. (2010), *Ogólnouniwersytecka ankieta oceniająca jakość kształcenia na Uniwersytecie Warszawskim – przykład dobrych praktyk ewaluacji jakości kształcenia wyższego. Przegląd kluczowych aspektów badania*, [w:] W. Przybylski i in. (red.), *Ewaluacja jakości dydaktyki w szkolnictwie wyższym. Metody. Narzędzia. Dobre praktyki*, Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera, Kraków.
- Wspólna Deklaracja Europejskich Ministrów Edukacji, zebranych w Bolonii w dniu 19 czerwca 1999 (1999), http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/1999_PL_Bologna_Declaration.pdf, Bolonia.
- Kraśniewski A. (2009), *Proces Boloński. To już 10 lat.*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa.
- Jasiński M. i in. (2009), *Ogólnouniwersytecka ankieta oceniająca jakość kształcenia. Druga edycja. Raport*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Jasiński M. i in. (2010), *Ogólnouniwersytecka ankieta oceniająca jakość kształcenia. Trzecia edycja. Raport*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.

Zajac T. (2010), *Wykorzystanie danych z Uniwersyteckiego Systemu Obsługi Studiów oraz systemu Internetowej Rejestracji Kandydatów w procesie ewaluacji jakości kształcenia*, [w:] W. Przybylski i in. (red.), *Ewaluacja jakości dydaktyki w szkolnictwie wyższym. Metody. Narzędzia. Dobre praktyki*, Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera, Kraków.

Zajac T. (2011), *Jak kandydaci starają dostać się na studia?*, „Decyzje”, nr 16.

Reichert S., Tauch C. (2003), *Trends 2003. Progress towards the European Higher Education Area*, <http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/Trends2003final.1065011164859.pdf> (dostęp: 10.09.2012).

